

f. f.

CONTROVERSIARUM
MEMORABILIMUM, NOVARUM
MAXIME,

DE

D E O
T R I N U N O,
C O L L E C T I O,

Quam

SVB PRÆSIDIO

D. PHILIPPI LUDOV.
HANNEKENII,

Prof. Theol. Ordin. & Consistorii Elector.
Assessoris,

IN THESI ORTHODOXA,
PUBLICÈ DEFENDET

JUSTUS HENR. LANGSCHMIDIUS,
HANNOVER.

DIE XXXI. JANUAR. ANN. MD CCIV.

WITTENBERGÆ, Literis CHRISTIANI GERDESII.

ib
K
diss. A
7

349. A. 175 (7)

Sächs.
Landes-
bibl.

J. J.
CONTROVERSIARUM MEMORABILIUM,
COLLECTIO.
DE
DEO TRINUNO.

Thes. I.

St residuum quoddam ex imagine amissa Dei lumen in anima hominis, quod cognitionem præstat aliquam summi Numinis, & Theologis vocatur Notitia Dei naturalis; Habitus quidam actu insitus, & rationis exercitio indies se magis exferens, de quo & illustres gentes per experientiam suam testantur, & ad eum revocant non usurpatum, aut male collocatum, Scripturæ S. *Rom. I. & II.* Fallunt *Cartesiani*, qui Ideam Dei in animo hominis inesse profitentur, cum habitus notitiæ illius sit divinitatis conceptus, qui actu nil repræsentat, sed consideratione motus creaturarum in exercitium erumpit, & quod insitum erat, ostendere incipit; non insitum secundum phantasiam

A 2

ideam-

ideamque sensualem, sed secundum intellectus æstimationem, ipsa natura ad id compellente; juxta illud *Ciceronis: Omnibus innatum est, & quasi inscriptum, esse Deum.* Et *Seneca: Est profecto Deus, qui quæ nos gerimus auditque & videt.* Contra *Socinianos & Flacium*, qui infitam notitiam naturalem negabat; & contra eos, qui praxin divinæ cognitionis in repræsentatione sensuali collocant.

Thes. II.

A defectu autem imaginis divinæ per lapsum Adami eclipticum id lumen factum est multis modis, nec penetrat in modum cultus divini; Cultus enim ratio & modus a revelata pendet voluntate; Naturalis adeo nulla est religio, secundum quam cultus Deo placens præstetur; qui non præstatur, nisi per revelationem ex sinu Patris loquentis Filii, tum per Prophetas, tum per semet loquentis, qui Lux est omnem hominem illuminans in hunc mundum venientem *Job. I, 9. sequ.* contra *Naturalistas.*

Thes. III.

Interea Deum esse, natura dicit & docet. Quicquid contra naturam quidam excæcati disputent aut faciant. Contra *Scholasticos* quosdam, negantes per se notum esse quod Deus sit, cum dentur Athei id negantes. Et contra *Cartesianos*, intellectui per sensuum fallibilitatem bellum indicentes, cum Theologi argumentantur pro notitia DEI naturali a motu universi admirando, & causarum in illo connexionem, quæ argumenta sensuum sint, sed fallentium; Cum illa omnia concinant internæ intellectus manifestationi *Rom. II, 14. 15.* Habent Scholastici quidem hic aliquam phraseos suæ
sub-

subtilitatem, cum explicant id, quod per se notum est; quod videtur dicendum, cum, perspecta terminorum significatione, quisque non potest non assentiri. Existimamus autem per se notum esse hoc loco id dici, quod naturaliter intellectus percipit, imo intra se tenet. Quærenti nunc an detur notitia talis in homine, qua per se constet esse DEUM; respondendum est, constare per se, cum homo naturaliter sciat, Deum esse, eamque notitiam exercitio rationis in contuitu creaturarum indies magis exerat. *Cartesianos* quod attinet, facile illi refutantur, cum consideramus, consensum sensuum externorum applaudere interiori lumini intellectus, nec esse rem notitiæ naturalis Dei ad experimentum sensuum revocandam, sed sensus ipsos esse vocandos ad intellectum naturalem. Adjicimus in hoc paragrapho quæ alias solent hic ex *Aristot. De Tabula rasa* opponi, cui comparet humanam mentem, & cui varia possint inscribi antea non apparentia. Respondetur Tabulam Aristotelis rasam intelligendam esse non de notitia seu cognitione noëtica & apprehensiva; sed de dianoetica & discursiva. Mens enim nostra tenet habitum principiorum naturalem, quæ in discursu se deinceps exprimunt & dilatant. e. g. Natura humana habet sensum notitiæ Dei intra semet ante omnem discursum, & talem quidem qui in omni subjecto cum aucta ætate nullo alio alloquente & explicante, sese magis magisque manifestat. Hic videmus discrimen inter possessionem notitiæ naturalem, & inter ejus exercitium.

Thes. IV.

Per revelationem Deus innotescit ad salutem *Joh. XVII, 19.* Cognoscitur Deus vel *absolute* ratione *Essentia*

tia suæ *Exod. III, 14.* vel *in relatione* personarum, ut tres sunt, Pater Filius & Spir. S. Ita cum Deus dicitur aut cogitatur in cultu vero, non est alius nisi Trinunus. Et inde nomen DEUS ex impropria & abusiva denominatione subtractum, verum sustinet & proprium significatum, quo cognoscitur, non esse DEUM alium præter unum verbo manifestatum. Contra *Socinianos* præcipue negantes soli creatori id nomen competere. Tribuitur quidem in S. Scripturis etiam nomen Deus creaturis & quidem admodum *abusive* Diis gentium, deinde etiam *nuncupative* Angelis & magistratibus humanis, per quamdam analogiam & particulam similitudinis. Cæterum quis non videt, non esse hanc propriam significationem. Quando autem quæritur an solus Deus sit verus Deus? *Respondetur.* Nomen Dei proprie intellectum non competere nisi soli Deo, cui dicitur *substantive* competere *1. Cor. VIII, 5.* Trita est inter Eruditos distinctio triginæ *via*, qua Deus *cognoscatur*; *prima* est *Causalitatis*, qua ex consideratione secundarum & subordinatarum causarum tandem pervenitur ad primam & summam; in subordinatione enim rerum dependentium inter se non datur processus in infinitum. Ita cognoscitur Deus in relationibus suis, cum consideratur ut Creator, ut Conservatur, ut Governator &c. *secunda* via est *Eminentia*, qua quicquid est eminentius in creaturis, id eminentissima ratione Deo tribuitur; Ita cognoscitur in attributis essentialibus, cum bonus, cum justus & ita porro vocatur. *Tertia* via est *negationis*, quando omne id ab ipso removetur, quod in creatura imperfectionem involvebat; ita negatur in Deo finitudo, cum dicitur infinitus, & aliæ imperfectiones cum immensus, cum independens, æternus & sic porro vocatur. *Novatores* existimant,

stimant,

stimant, non esse sat congruam rationem cognoscendi Deum, quæ sumatur a cognitione Creaturarum; videri enim rationi non adversantem processum in infinitum, cum certe Deus ut infinitus isti processui videatur obijci. Verum non attendunt illi, quod Deus condescendens nostræ imbecillitati cognoscatur ea via, qua infinitum in ordinatione causarum ponitur, ut tandem in nexu causarum sistendo offendamus causam infinitam, quæ Deus est finitione causarum omnium a se pendentium. Unde Deus vocetur, varie disquirunt Eruditi. Sufficit per id nomen id poni in nostra meditatione & intellectu, quod non est creatura, sed omnis creaturæ Architectus; Et cum sufficientissima sit illa necessario in productione omnis boni causa; non fit perperam cum Deus dicitur esse ab Hebræis *Schaddai*. *Arminiani* docent, etiam cum vera dicantur de Deo, non dici absque periculo. Verum licet cum veneratione magna debeamus de Deo cogitare & loqui, tamen cum se diserta veritate nobis in salutem revelaverit, ea veritas non est periculosa dicenda, sed maxime ut salutaris amplectenda.

Thes. V.

In verbo revelato Deus varie nominatur, tum a singulari modo essendi, tum per condescensum ad nostram imbecillitatem. Ab *essendo* vocatur Jehovah, יהוה & יהוה per *condescensum*, cum vocatur inadæquate, repræsentatione quadam & quasi certo modo suæ ostensionis. Ita vocatur אלהים, Adonai, κύριος, & Dominus, uti LXX. Interpretibus placuit Nomen יהוה exprimere, vel quod superstitione ducti nollent aliter, vel quod non possent. *Castalio* vertit per Jovah, *Junius* per Jehovah, Galatinum, exscriptorem Reimundi Martini in pugione fidei,

fidei, secuti, expresserunt. Contra *Grammaticos Criticos* quosdam. יהוה Nomen certe est Essentiæ infinitæ, & incommunicabile Creaturis *Es. XLII, 8.* Quæ dicta sunt de triplici via Cognitionis, qua poterant explicari attributa Divinitatis, *Causalitatis*, ut est Creator, Conservator &c. *Eminentia*, quando perfectiones Creaturarum intelligendæ sunt eminenter de Creatore; Porro quando *negativa* alienant omnem imperfectionem a perfectissimo, solent hic attributa eminentiæ dici communicabilia; Negationis autem incommunicabilia; Ubi tam bene observandum est, hæc ad nudam creaturam comparata recte dici; at vero comparata ad creaturam evectam in communicationem majestatis per potentiam infinitam, de ea non valere incommunicabilitatem. Et vero ea natura est humanitatis assumptæ unius in personam infinitam Filii Dei, de qua suo loco agetur. יהוה Nomen certe est incommunicabile Creaturis *Esa. XLII, 8.* & proprium adeo, licet quandoque per compositionem in Titulis Psalmorum & denominationibus inveniatur, in quibus res non vocatur Jehovah, sed ejus esse dicitur, aut ad eum pertinere. *Exod. XVII, 15 Jud. VI, 24.* Jehovah Nisi, id est pacis. *Exod. VI, 2.* hoc nomine non dicitur ignotus fuisse Deus Patribus ante Mosen sed affirmatur figurata negatione in Hebræo per יהוה per יהוה, per non pro annon fuisset cognitus, qui certe crebra apparitione, ut Creator & Essentiator totius mundi ipsis apparuerat. Qui negant Deum Patribus ante Mosen suum hoc nomen indicavisse, varia explicatione, sed insufficienti distinentur. Necessarium enim est omnino, manifestatum eis fuisse Deum rat. *Essentia*, quam nomen ipsum Jehovah exprimit. Notamus ex *Maimonide in Decet. perplex. part. I. cap. 61.* omnia Dei O. M. nomina, ita sentit, quæ

quae in libris sacris inveniuntur, derivata sunt ab operibus
 ejus, unico excepto Jehovah, quod est Nomen DEI pro-
 prium, unde vocatur Schemhamphoras, Nomen expofi-
 tum, quia clare & citra ullam aequivocationem de sub-
 stantia Creatoris docet. Cum Angelus vocatur absolu-
 te Jehovah, fide Veterum interpretum & fidelium Do-
 ctorum intelligendus est increatus $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma\ \theta\epsilon\acute{\omicron}\varsigma$ *Exod. XXIII,*
21. Contra Socinianos & Arminianos, in quo argumento
 potest conferri nuperum programma nostrum in die
 Michaëlis Archangeli, quo explicavimus solum Filium
 DEI sustinere characterem Angeli in Veteri Testamen-
 to propter futuram incarnationem, quae cum nec Pa-
 tri, nec Spiritui Sancto competat, inde Angeli denomi-
 nationem ipsis non competere; unde conficitur, cum
 Angelus in Veteri Testamento vocatur Jehovah, neces-
 sario esse intelligendum Filium DEI.

Thes. VI.

Nomen אלהים est plurale ab אלה , & significat
 pluralitatem personarum in Essentia divina, unde & ver-
 bo singulari jungitur per rationem agentis in tribus
 personis unius Essentiae *Gen. I, 1.* Vanum est, more Ma-
 gnatum Mundi, illum pluralem in sacris usurpari; & fal-
 litur admodum Scriptor Arminianus a *Limborch*, cum
 pluralem de Sacro-sancta Trinitate loquentis Servatoris
Job. III, 11. eo modo vult explicatum. Commentum
Grotii est, pluralem hunc per Ellipsin אלהים esse intel-
 ligendum, quasi dicatur DEUS Deorum, quomodo a
 cogitatione omni plurium Personarum in divinitate ab-
 ducti facili lapsu Judaeis applaudere disceremus. Im-
 pium est, crisi Judaeorum oberrare, cum tota oecono-
 mia salutis humanae, & clarissima Lux Evangelii eam
 B nominis

nominis afferat rationem. Contra Socinianos, Arminianos & Judaizantes Grammaticos.

Thes. VII.

Nomen Adonai cum est Appellativum & plurale, cum τ extra pausam seu accentum majorem distinctivum, est proprium DEI, quod pro Jehovah legunt Judaei, & junctum Nomini Jehovah per Elohim expriment. Vid. *Maimonides* in Doct. p. i. cap. 61. Quae superstitiosa hic fovent Judaei, ipsis relinquimus.

Thes. VIII.

Attributa divina quae dicuntur, sistunt nobis DEUM modo inadaequato, & identidem per Condensum & sunt ipsa Essentia divina, se effectu aliter atque aliter ostendens; cum proprietates aut propria vocantur, non debent cogitari per modum quarti praedicabilis logici, sed per rationem Attributionis, Essentiae simplicitati divinae competentis, adeo, ut effectus extra DEUM in variis objectis divisi & distincti, in mente nostra nobis forment aliam misericordiam, aliam justitiam, cum DEUS ipse immutabilis sit idem justus, qui misericors. Inde dicuntur a parte rei seu in *sensu identico* Attributa esse idem cum essentia, & inter se, non autem in *sensu formali*. Vid. *Becanus* Jesuita in *Theolog. Scholastica* de Attributis divinis. Inadaequatus ille conceptus non facit errorem in nobis sed arguit nostram imperfectionem, quando per multos conceptus inadaequatos, aliquo modo conamur ad agnoscendam DEI perfectionem eniti. Contra Socinianos, Forstium, Judaeos &c.

Thes.

Thes. IX.

DEUS est Spiritus independens & infinitus, quomodo spiritualitas ejus singularis patet, cum angelis & anima nostra non collocanda inter Univoca. Inde & quicquid in Creatura reperitur, ut communicatum a proprietatibus divinis, id non habendum est tanquam communicabile essentiae divinae bonum, sed tanquam effectus divinae voluntatis & potentiae. Qua annotatione non negatur communicabilitas priorum divinorum in mysterio incarnationis, in quo natura humana non sustinet statum nudae creaturae, sed cum communicata persona infinita ipsius Creatoris induit majestatem, de quo suo loco. Contra *Socinianos & Fanaticos alios, Anabaptistas & Pietistas* multos, qui communicabilitatem essentialem DEI somniant, & animam particulam aerae divinae, juxta eam communicationem dicunt.

Thes. X.

Simplicissimus est Spiritus omnis expers compositionis, quocumque ea apud Philosophos nomine veniat, seu *Logica* audiat, ex genere & differentia, seu *Physica*, ex materia & forma, aut partibus quantitativis, ex subjecto itidem & accidente. Praedicatio enim attributorum non est accidentium, quae in DEO non sunt, ut in *subjecto inhaesionis*, sed *attributionis*, & singularis conceptus. Et DEI actiones non fiunt per qualitates & habitum naturae superadditum, sed per naturam & essentiam; seu *Metaphysica* fit ex actu & potentia, DEUS enim est actus purissimus, item ex natura & supposito, quae in creatura se habent tanquam componentia extrema realia,

B 2

quae

quae de DEO dicere absurdum est. Nisi velimus cum quibusdam docere, compositionem *ex natura & supposito, item ex esse & essentia esse compositiones rationis*, quae non importent Compositum reale. Tutius tamen esse existimamus, prorsus a termino illo abstinere, cum vox compositionis sit summae simplicitati adversa. Contra *Socinianos, Vorstium & alios Metaphysicos*. De DEO sic loqui convenit, ut nec Spiritualitati ejus, nec simplicitati purissimae quicquam derogetur. Inanisimae adeo sunt speculationes, quae & in attributis, & personis seu relationibus aliquid concipiunt, quod praeter claram Personarum distinctionem quicquam inferat identitati essentiae adversum. Inde non sunt excusandi *Pietistae*, existimantes, homini in Ecclesia evangelica nato ejusque simplicitati id indulgeri posse, ne terminum essentiae, Personae & Trinitatis usurpet, dummodo rem ipsam credat, Vid. *Dn. D. Schetwig*. in Synopsi superius laudata Art. 6. qv. 2. Certe enim res credenda hic, quam Ecclesia orthodoxa per terminos illos consuevit explicare, non potest aliter quam in terminis illis percipi, & simplicitas essentiae docenda est non refragari personarum pluralitati, quae in sacris literis exprimitur per alium & alium & alium, ut tres distincti sint credendi, Pater, Fil. & Spiritus S. qui non melius possunt concipi, usuali admodum ratione fidelium, quam Trinitate Personarum. Certe enim qui DEUM non credit sub Oeconomia trium personarum non credit verum DEUM.

Thes. XI.

Unitas Dei ut credenda est a revelatione, quae, in simplicissima Essentia, pluralitate gaudet personarum, a creata natura ejusve lumine nec innotescit, nec doceri

ri

ri ad fidem divinam potest, licet egregia inde argumenta Viri ex revelatione eruditi deprompserint; quale est infigne in hac causa Compendium *Maresianum* *Loc. 2. System. §. 24.* Ubi ita: Deum esse unum, agnovit ab aevo sapientia Mundi, & ratio multiplex persuadet. Nam cum Ens & unum convertantur, debet Ens perfectissimum esse maxime unum; & ordo intentionis in uno definit; & executionis incipit ab uno; nec potest causa infinita & omnipotens esse nisi una; Et mundi unius regimen tam concors unum tantum rectorem profitetur, ut nusquam plurium Deorum signa possint deprehendi. Sed Gentium sapientes plurimi polytheismum etiam improbaverunt; at non tam ex agnito Numine uno, quam ex non agnito uno vero inter tam multos. Ita enim habet Lumen naturale, ut magis deprehendat, quod falsum est, quam quod verum. Ita Sapientes Gentium ductu luminis naturalis facile argumentabantur adversus ineptissimam divinitatem idolorum, illorumque multitudinem calumniabantur, ut tamen non invenerint unum verum Deum. Contra *nonnullos* nimium illis argumentis pro unitate Dei ex lumine naturali tribuentes.

Thes. XII.

Vivit Deus, qui purissimo actu est *ipsa vita*, a quo omnis est vitalis motio in creaturis & ipse intellectu suo & voluntate, & potentia infinitam vitam perfectissime ostendit. Igitur scientia ejus est Omniscientia, simplicissimo cognitionis actu noëtica, non dianoetica & discursiva, (qualis nostra est,) quae & ad futura & cordis nostri arcana respicit *Psal. LVI, 9. 1. Reg. VIII, 39.* Cum DEUS dicitur praescire, id non dicitur secundum

B 3

naturam

naturam DEI, sed secundum condescensum in nostram imbecillitatem; quod ita explicat *Augustinus L. II. ad Simplicianum qu. II.* Quid est praescientia nisi scientia futurorum? quid autem futurum est Deo, qui omnia supergreditur tempora? Si enim in scientia res ipsas habet, non sunt ei futurae, sed praesentes; ac per hoc non jam praescientia sed scientia dici debet. Certe Deus futura omnia ut actu sibi praesentia cognoscit; atamen ratione ipsius creaturae post tempus ita & aliter habiturae, dicendus est praescire, uti homines de futuris sciunt. Quae *Thomista* nonnulli hic dicunt, de reali existentia rerum in scientia Dei, sumto argumento ab aeternitate Dei, in qua nulla fit rerum successio, tricus involvuntur. Realis enim existentia est rei extra suas causas ipso actu existentis essentia, quae de futuris in Dei scientia non possunt dici, licet ipse res futuras propter infinitam visionem ut praesentes contueatur. Satis igitur est, docere, Deum scientia divina scire omnia futura, & in causis suis latentia, & conditionibus variis involuta, etiam non existituris. Qualia nec angeli nec homines scire possunt. Contra *Socinianos & alios* nimium philosophantes; cum quaeritur, an certitudo praescientiae divinae tollat arbitrii libertatem? *Respondetur* non tollit; cum Deus scientia sua non influat effective in nostras actiones, sed motione sua, si bonae sint; si malae, non factas velle; quas videat futuras. *Becanus Jesuita in Theolog. Scholastica*, de scientia Dei, Theologos dicit valde torqueri hoc argumento, quo & ipse torquetur. Deus ab aeterno videt Anti-Christum peccaturum, Ergo Anti-Christus peccabit. Cui tormento non medetur Regulis suis dialecticis de Conditionalibus propositionibus. Debuisset respondere ex re ipsa,

re ipsa; scientiam divinam non esse causam rerum futurarum, licet res futurae certo eveniant, quod Deus eas ut futuras praevidet. Futuritionis enim ipsarummet rerum causae habent influxum causalem in effectum hunc, ut existant, qualis influxus non pertinet ad praescientiam Dei. Secundum hypotheses *Patronorum absoluti decreti* recte dicitur, res non praesciri a Deo quod ita sint, sed ita esse & fieri, quod praesciantur. Cum enim scientiam visionis divinae considerant conjunctim cum Dei decreto, quod fit actus voluntatis & intellectus, practicam eam dicunt & rerum causam. Et praescientiam Dei non sibi ponere suum objectum sed illud a Dei decreto consequi; & per prius aliquid esse futurum quam praesciatur, aut praenunciatur, quae sunt verba *Maresii in annotat. ad §. 41. Loc. II. Syst.* Igitur nil fit in rerum natura nisi cum decreto Dei, quod cum absolutum esse doceatur, quomodo consistet Libertas creaturae rationalis, & quomodo vindicabitur Sanctitas Dei circa peccata? Contra *Maresium & alios absoluti decreti doctores.*

Thef. XIII.

Cum Deus dicitur velle juxta liberrimam rationem, & esse ejus voluntas unica, tamen ratione variorum objectorum aliter atque aliter dicendus est velle, unde voluntas ejus non quidem *contraria* sibi, attamen *distincta* deprehenditur esse. Quemadmodum homo sibi ipsi non est contrarius, cum quaedam cupit effecta sub conditione, quaedam sine illa. Deus enim quaedam vult *absolute*, quaedam autem non nisi *ordine certo & conditionate*. Ubi Theologi distinguunt ex *Tertulliano*

tulliano

tullia 20, Chrysoſtomo & Damasceno inter voluntatem antecedentem & conſequentem; cum omnium hominum ſalutem ſerio cupit Deus antecedenti voluntate, eorum, qui finaliter credunt, ſalutem voluntate vult conſequentem. Qua diſtinctione nil conceditur *Pelagianis & Remonſtrantibus* in Dogmate de libero arbitrio. Nec inefficax Deo velleitas tribuitur, qua vellet aliquid, quod aut nollet effectum, aut non poſſet efficere, uti diſtinctionem eam abſoluti decreti Patroni traducunt; ſed Deus ſecundum ſcripturas docetur agere juxta placentem ſibi ordinem, quem ut videt obſervatum ab homine, ita gratiam impertitur ſalutemque, ut neglectum autem, iram decernit & condemnationem. Alias quod attinet eam diſtinctionem voluntatis antecedentis & conſequentis poſſe ea prorsus omitti ſi contra adverſarios agamus, tricas inde captantes, quemadmodum hodie fit in controverſia *terminiſtica* gratiae *Pietistarum*. Siquidem ſiſta veritas abſque illa diſtinctione ſatis ſibi conſtat quando Deus dicendus eſt in regno gratiae agere per gratiam regni & differre omnem vindictam ad gloriam regni futuri, ex quo quaedam Exempla ceu praeluſiones futurae irae in regno gratiae offenduntur. Regnum gloriae autem habet praemia futurae vitae apud fideles & beatos; & poenas futurae mortis inter incredulos & damnatos. Haec diſtinctio inter regnum gratiae & gloriae eſt manifeſtiſſima ſecundum quae voluntas divina conſideratur, in qua poſſumus abſtinere a diſtinctione praecedenti. Vaniffima autem eſt & infulſa diſtinctio *Marciana*, qua docet, DEUM quaedam velle (primo) *approbative & imperative*, ut etiam velit *decretive & operative* efficiendo in ſuis & ipſum velle & ipſum agere *Phil. II, 13.*
(ſecundo)

(secundo) quaedam esse quae *improbet & probibeat*, & *tamen* velit & *sinat fieri*, cujusmodi sint peccata, quae praeter illius voluntatem non eveniant, licet fiant contra ejus voluntatem. (tertio) quaedam esse, quae Deus velit *mandando & approbando* ceu justa, & naturae suae convenientia, quae tamen *non velit in omnibus operari*, ut, cum dicatur, nolle mortem improbi, five potius ea non delectari, sed ut convertatur & vivat *Ezech. XVIII. v. 22.* Posterius enim membrum prorsus falsum est, praesertim in desiderio salutis humanae, quam adeo omnibus & singulis vult Deus obvenire, ut & conversione illorum delectetur & mortem aversetur. Secundo confunditur voluntas Dei & permissio; mala quae secundum methodum rationalis & liberae creaturae finit fieri, non vult fieri, quae detestatur. In tertio Voluntas obsecundans fidelium habetur ut effectus divinae voluntatis absolutae, qui est voluntatis ordinatae & resistibilis, cum operatio Dei per concessam gratiam in volente fidei admessa supponat ordinem Dei, non ingrat absolute Dei volentis efficaciam.

Thes. XIV.

Voluntas divina maxime in amore & justitia ejus elucet. Quae de amore *benevolentiae & complacentiae* disputant Reformati Doctores, objectum benevolentiae faciendo electos ante fidem in Christum; complacentiae autem objectum per fidem Christo infitos, adversa sunt toti officio benevolentissimi in peccatores totius mundi Servatoris nostri *Job. III, 16.* Contra *Maresium System. Loc. II. §. 55.* ita vapulat distinctio *Pontificiorum in gratiam gratis datam & gratum facientem*, utramque expli-

C canti-

cantium de inhaerentia in nobis, eamque justitiae co-
 ram Deo meritoriam; cum ex mera gratia non ex no-
 stris operibus, tantumque ex Deo, non ex nobis grati fi-
 mus & justi *Epb. II, 8. Rom. XI, 6.* Cum Dei gratia sem-
 per fit efficax & sufficiens omni in conversionem, di-
 stinctio gratiae in *sufficientem* & *efficacem* perperam tribui-
 tur Theologis *Lutheranis*, etiamsi sufficientem propter
 obstacula malitiosa saepe impediri per disertam experi-
 entiam asserant, ipso Spiritu veritatis attestante *Actor.*
VII, 25. Misericordiam specialem ex falso definiunt Re-
 formati, qua Deus ex omnibus lapsis quosdam elegerit,
 quos redimeret & servaret per Christum; cum miseri-
 cordiae objectum sint miseri peccatores omnes, non soli
 electi, nec possit misericordia Dei se in peccatores, justitia
 interpellante, effundere absque compromisso suae
 satisfactionis praestandae.

Thes. XV.

Quae Philosophi disputant de *Justitia commutativa*
 & *distributiva* ad hominum pertinent negotia; de Deo
 nequeunt pronunciari, quandoquidem proportionem
 quae dicuntur inter Deum & homines non inveniun-
 tur. Commutativae enim justitiae proportio tribui-
 tur arithmetica, secundum quam accuratissime ea quae
 commutantur sunt computanda. Distributivae tribui-
 tur Geometrica, in qua in aequales portiones secundum
 arbitrium distribuentis ordinantur. Quid autem inter
 Deum justissimum, imo infinite justum & inter accipi-
 entem peccatorem potest esse proportionis, cum in no-
 bis juxta *Augustini* dictum, sua dona coronet Deus, cum
 benefacit, non nostra merita; & cum punit, ab infinito
partae

partae justitiae merito & repudiato incomprehensibilia
sint ejus judicia *Rom. XI, 35. 2. Cor. IV, 7.* Contra *Pontifici-*
os & philosophos quosdam Aristotelicos. Quemadmodum
autem per naturam est misericors; ita per naturam est
justus Deus; & uti cum placata justitia effundit miseri-
cordiam, ita illa non agnita a peccatore & repudiata
exercet vindictam, ut justissimus Judex & vindex spre-
tae suae bonitatis *Rom. I, 18. 32. Ezech. XVIII, 4. 2. Theff. I, 6.*
Contra *Socinianos & Arminianos ac Reformatos*, per fictos
limites placatae justitiae limitantes misericordiam, ne
credatur in omnes diffundere se peccatores. Vid. *2. Co-*
rinth. V, 15. 21. Si unus pro omnibus est mortuus omnes
mortui censentur. Fecit enim, ut qui non novit pecca-
tum, pro nobis peccatum fieret, ut fieremus justitia Dei
in eo.

Theff. XVI.

Potentiam divinam male distinguunt *Reformati*,
quando omnem potestatem in coelo & in terra ab o-
mnipotentia separant, non agnoscentes, potentiam Dei
esse, & omnem in coelo & in terra potestatem, adeo-
que infinitam omnipotentiam *Luc. XXII, 69.* Quo pra-
vo admodum invento limitare intendunt potestatem
Christo concessam secundum humanitatem, ut negare
possint communicatam ipsi omnipotentiam, cum cer-
te communicata omnis autoritas, uti *πάσῃ ἐξουσίᾳ* *Beza*
interpretatur, non possit non inferre majestatem divi-
nam, ex qua totum Christi regimen est secundum u-
tramque naturam, in Ecclesiam, & totum mundum.
Matth. XXVII, 20. Hebr. II, 8. 1. Corinth. XV, 27. seqq. Apo-
cal. V, 12.

Thef. XVII.

Itidem male distinguunt potentiam *in actualem* & *absolutam*, illam facientes irresistibilem, hanc ad multa alia quam quae fiunt referentes; quod ultimum membrum ut recte habet, ita non habet recte in oppositione ad potentiam actualem, quae dividi debet in *ordinatam* & *absolutam*; Illa agens Deus non agit in causis secundis liberis irresistibiliter, quod attinet salutem hominum; hac autem agens, quandoque irresistibiliter potest dici agere, ad quam actionem tamen asserendam non pertinet dictum *Act. IV, 28.* nec *Psal. CV, 6.* nec *Eph. I, 2.* Nam primum dictum, Dei consilio destinatum filium in hominum Redemptorem, docet, absque ullo hominum angelorumque concursu; ita tamen ut id in compromisso & obedientia Filii fundetur. Uti igitur absoluta potentia primo respectu id potest dici factum, tamen secundo non potest dici, quo pertinet & allegatum *Eph. I, 2.* Pariterque hoc ordinem Dei insinuat, quo per fidem in Christum seu in Christo dicitur facta electio nostra, quod sit beneplacitum divinae voluntatis. Ex *Psalmo* quod allegatur, Deus noster in coelis est, quicquid placet, facit, Dei omnipotentiam asserit, sed ordinem in agendo, secundum placitum constitutum, non tollit, nec absoluto jure in curanda salute hominis ipsum agere docet, qui credentibus in Filium promisit vitam, finaliter autem infidelibus abrogavit *Job. III, 12. seqq.*

Thef. XIII.

Ineptissimi sunt & Philosophi & Theologi, qui ad docendam infinitam Dei potentiam Deum quoque per actum
infi-

infinite dicunt posse creare, & ita conditum esse mundum simplicibus obtrudunt, quod & sana ratio potest refutare, quæ duo infinita actu non admittit, & Theologia vera omnem creaturam Dei finitam esse docet; Deum autem unum infinitum. Ita docere potentiam DEI esset Deum negare & ei infinitum quoddam opponere. Opponunt quidem, quantum in infinitum posse extendi, id est cum extensum sit, plus extendi, & quantum discretum ita posse augeri, ut porro augeatur. Ast de tali infinito hic non quaeritur, sed de eo, quod actu absoluto est infinitum seu categorematicè tale, ut *Logici* loquuntur.

Thef. XIX.

Deus credendus est unus, in oeconomia Sanctissimarum trium Personarum. Qui hoc mysterium salutis ignorat, aut inficiatur, non potest vitae aeternae compos fieri. Contra *Antitrinitarios* veteres & recentiores, omnesque illos, qui mysterii sublimitatem opponunt, ut aut ipsi id nolint credere, aut ignorantiam ejus in aliis excusare, quod faciunt *Arminiani*, & ex *Syrrecticis Pietistis* nonnulli. Recte *Bernhardus* de hoc mysterio: Hoc scrutari temeritatis est; credere pietatis: Nosse vero est vita aeterna; Id est, quod videtur velle inquisitionem non revelatam alienare a veritate revelata. Ideo credendum esse simpliciter id, quod est revelatum, quod est obsecundare voluntati divinae, & pietatem fidei exhibere; inde notitia infallibili creditae veritatis sperandam esse vitam aeternam. Et haec est sapientia in mysterio, cujus principium cognoscendi est sola revelatio; uti $\gamma\upsilon\omega\varsigma\omicron\nu\ \tau\tilde{\alpha}\ \Theta\epsilon\tilde{\omega}\varsigma$ vocari potest illud lumen naturale, quod

quod Deum nobis quadantenus in essentia, ut Domi-
num Judicemque universi repraesentat; Quod lumen
posterius primo illi non est opponendum, ut faciunt *Ju-
daei* & Antitrinitarii homines, sed subordinandum, & ex
eo illustrandum est *Johan. XVII, 3. cap. I, 4. seqq.* De quo
articulo absolute in salutem nostram necessario hae
phrases Scripturarum sunt admodum notandae, cum
Deus vocatur Pater Domini nostri Jesu Christi. Inde
enim monemur, non esse Deum ullum alium, quam Pa-
trem Domini nostri Jesu Christi. Inde Sancti Apostoli
verum Deum discernunt, tum a gentilium Diis, tum eti-
am a Deo gentis Judaicae, quae sibi ejusmodi fingit De-
um, qui sit quidem creator coeli & terrae, & liberator
populi Israelitici ex *Aegypto*; non autem sit Pater Dn.
Jesu Christi. Quemadmodum & *Muhammed* Doctri-
nam de Deo, qui Filium coaeternum sibi genuerit, tan-
quam horrendam blasphemiam, armis proterendam
censet. Nos vero insistentes sanctorum Apostolorum
vestigiiis, Deum aliquem, praeter Patrem Jesu Christi
ignoramus. Qui cum nec essentia nec cogitatione pos-
sit a Filio separari; recte affirmat Christus; *Nemo novit
Patrem nisi Filius & cui Filius voluerit revelare Matth. XI.*
Recte etiam *Johannes I. Joh. II.* Quis est mendax, nisi
is, qui negat Jesum esse Christum; Hic est Antichristus,
qui negat Patrem & Filium. Quisquis negat Filium, is
ne Patrem quidem habet. Quia sunt Trinitatis perso-
nae essentialiter unum, ut qui unam ex illis neget, pro-
tinus totam Trinitatem neget. Vid. *B. noster Aegid. Hun-
nius in Cap. I. ad Ephes.* Unde patet a confessione unita-
tis Dei non procedere argumentum ad confessionem
veri Dei, siquidem Deus essentia unus se revelavit ut
unum

unum in Trinitate. Qui igitur Trinitatem unius non confitetur, non credit unum. Quae oppido sunt adnotanda pro infallibili fide Christianorum adversus omnes, qui Trinitatem divinam in simplicissima una essentia inficiantur.

Thes. XX.

In *Socinianismo* colluvies est illorum omnium errorum, quos Ecclesia Catholica in haereticis omnibus fere seculis, adversus hoc mysterium condemnavit, furente Satana contra hanc fidem, tanquam humanae salutis arcem. Ex priscis haereticis fuerunt *Sabelliani*, qui unius Essentiae divinae, unam dicebant Personam, sub alio atque alio nomine manifestatam. *Arriani* docebant, Filium esse creatum Spiritum, qui quondam non fuerit, creaturis caeteris anteriorem; Patri quidem ὁμοίσιον similis essentiae non ὁμοούσιον ejusdem essentiae. *Samosateniani* & *Photiniani* Filium Dei nudum hominem dictitabant. *Macedoniani* & qui Spiritus Sancti personalitatem non agnoscebant, πνευματόμαχοι omnes, eum de dono tantum aut affectu, aut instinctu divino, declarandum censebant. Ex novis *Servetiani*, a Servetio, qui Personae nomen Theatro usurpatum, in Deo itidem aliam atque aliam faciem induere blasphemabat, eodem supposito manente. *Tritheite* a *Valentino* Gentili, qui in tribus personis tres Essentias dixit, unam essentiantem, duas essentiatas, quos nonnulli sequuntur *Anabaptistae*, tres essentias fingentes, quarum una reali a caeteris separatione possit esse in coelis; caeteris in terra subsistentibus. Haec praecipitat homines mysterii sublimitas, cujus revelationem cum ratione composituri technis
Satanæ

irretiuntur, & salute aeterna excidunt. In *Socinianismo* hodierno omnis illa pravitas deprehenditur. Vid. ex nostris *B. Dn. Calovius* & *B. Scherzerus* in scriptis Anti-Socinianis.

Thes. XXI.

Ad has in mysterio supra coelos sublimato absurdas explicationes, si cum ratione contendatur, pertinet eorum argumentatio, qui a Trinitate Personarum tres Deos derivabant, non attendentes, Personas in divinis participare numero eandem non multiplicabilem sed infinitam Essentiam, ita omnibus communem, ut singulae totam participant; quae communio unitasque non est in hominibus multis, specificam multiplicabilem in Individuis habentibus Essentiam, non eandem numero. Haec fuit haeresis *Philconi*, *Valentini Gentilis*, & aliorum Tritheitarum *Nicephorus L. 5. hist. eccles. c. 50.* Philoponum, Grammaticum celebrem Alexandrinum in Aristotele versatissimum, praefectum facit Tritheitarum. Vixit tempore Concilii Chalcedonensis A. C. 535. Cui se opponens lapsus est in errorem Monophysitarum. *Aretius Bernens.* *Theologus in problem. Theologic.* memorat Philoponum docuisse Personas habere Essentias quidem singulares, attamen aequales, uti tres homines habeant. *Valentinus* autem *Gentilis* eas praeterea gradu & dignitate inaequales esse dixit. Peccavit uterque enormiter, mysterium supra rationem collocatum ad rationis Cynosuram trahendo. Aequalitas enim Personarum Trinitatis non est in Essentia divisa, quae est inter Homines, sed in Essentia una infinita. Nec est gradus & dignitas inter quos est Essentiae singularissima unitas.

Uni-

Unitas illa in tribus personis explicat sese (1) *Consubstantialitate*, qua personae non sunt Essentiae similis, sed prorsus ejusdem in indivisa & indivisibili unitate (2) *aequalitate* totius Majestatis, *Joh. V, 19, 20.* sicut Pater habet vitam in seipso, ita dedit Filio habere vitam in seipso. (3) *Circumincesione*, qua per essentiam Pater est in Filio & Filius in Patre, ut creditus Pater credendus sit in Filio, & in Filio viso credendus sit videri Pater *Joh. XIV. 1, 9, 10, 11.* Contra *Arminianos & Socinianos.*

Thes. XXII.

Prisci *Ariani* hoc argumento impugnabant pluralitatem personarum in divinis: Quicquid de Deo dicitur, non secundum accidens, sed secundum substantiam dicitur. Ergo ingenitum esse Patri est secundum substantiam; & genitum esse Filio est secundum substantiam; diversa est ergo substantia Patris & Filii. Ad quod argumentum ita respondet *Augustinus L. V. de Trinitate c. 3.* Si quicquid de Deo dicitur secundum substantiam dicitur, tum quod dictum est: Ego & pater unum sumus, secundum substantiam dictum est; Una est igitur substantia Patris & Filii. Aut si hoc non secundum substantiam dictum est, dicitur ergo aliquid de Deo non secundum substantiam, & ideo non cogimur secundum substantiam intelligere genitum & ingenitum. Ita per retorsionem quidem acute respondet *Augustinus*; Caeterum non satis explicate pro mysterio, ex cujus sinu haec & alia ejusmodi sophismata sunt confutanda. In Deo scilicet non est accidens, quod Essentiae inhaereat. At adsunt relationes personales essentiam explicantes, per quas dicitur

D

citur

citur Deus, seu pater esse ingenitus, & Deus seu Filius aeternus esse genitus; inde non sequitur diversam utriusque esse substantiam, sed esse distinctionem personarum Patris & Filii. Genitum enim & ingenitum esse de Deo dicitur, non quatenus Deus est, sed quatenus est divinitatis persona. Responderi etiam posset ad argumentum *Arrianorum*: quicquid de Deo dicitur semper dici secundum Essentiam seu substantiam essentialem. Nam quicquid in Deo est, est mera veritas Essentiae simplicissimae citra ullam subjecti & accidentis compositionem. Quando ergo de Deo dicitur ingenitum & genitum esse, pertinet, ad declarandam essentiam divinam in substantia divinitatis, qua dicitur esse Pater substantialis & Filius Consubstantialis unius ejusdemque Essentiae. Ita explicatur difficultas objectionis, quae nulla est, ex ipso finu mysterii revelati, quod nullis objectionibus rationis humanae est obnoxium.

Thes. XXIII.

Disputatum olim fuit inter Graecos & Latinos praecipue, *An sint tres in divinis substantiae*, sicut tres sunt personae? Inde *Hilarius* de Synodis affirmat, se interfuisse cuidam Synodo, ubi expresse admissum fit in divinis esse tres substantias scilicet relativas, non absolutas. Si quidem in divinis una est absoluta substantia, uti substantia dicitur a subsistendo seu per se essendo, uti & Graeci vocant *ἁπλοῦς*. Cum autem sumitur substantia pro individua substantia naturae rationalis, quemadmodum *persona* a Scholasticis definitur, tum recte dicitur, esse in Trinitate tres substantias, alienato signifi-
catu

catu Logico, quo substantia dicitur accidentibus substa-
re, quo sensu recte docuit *Augustinus L. 7. de Trinit. c. 5.*
Deum abusive dici substantiam. An tres Hypostascs
debeant dici, Graeci olim, quod Hypostasim explica-
rent de supposito, non dubitaverunt. At *Latini*, ne di-
cendo tres Hypostascs, existimarentur docere tres Es-
sentias, tres personas maluerunt dicere. Unde *Hiero-
nymus ad Damasum Ep. 57. ita* scribit: Sufficiat nobis di-
cere unam substantiam & tres personas; taceantur tres
Hypostascs, & una teneatur. Nomen hoc non bonae
est suspicionis. Demum in *Concilio Alexandrino* pruden-
ter est decretum, ut Catholici, si agerent cum *Sabellia-
nis*, dicerent esse tres Hypostascs, ne cum illis unam
divinitatis personam viderentur asserere; Si autem cum
Arianis, non dicerent tres Hypostascs, ne tres essentias
cum illis docere crederentur Vid. *Becanus in Theolog.
Scholast. de SS. Trinit. c. 3. qu. 7.*

Thes. XXIV.

Quid in sublimi hoc articulo suis terminis declaran-
do *Scholastici* Doctores laborent, paucis considerabimus.
Recte docent secundum divinam revelationem eam-
que articulata, unum esse Deum, sed in una Deitate
tres esse realiter distinctos, adeoque alium, & alium, &
alium, quae patent absque terminorum usitatorum es-
sentiae & personae applicatione. Haec ut declarent,
docent (1) *Quinque esse notiones*, quae tradant rationem
cognoscendi distinctionem personarum inter se, & esse,
*innascibilitatem, Paternitatem, Filiationem, Spirationem
activam, & processionem.* Ex illis (2) docent quatuor
D 2 resul-

resultare relationes, quia innascibilitas non fit relatio, quae tantum dicat negationem relationis, & principium originis caeterarum personarum sistat, in persona prima. (3) Esse inde *quatuor* quidem *proprietates*, sed *tres* tantum ex illis esse *personales*, cum spiratio activa fit communis Patri & Filio, atque adeo distinctam personam non constituat, uti innascibilitas non faciat personam, sed principium primae personae a seipsa ostendat, uti Spiratio activa Ostendit principium procedentis a Patre & Filio Spiritus S. Inde patere dicunt, eandem rem, v. g. Paternitatem posse esse notionem, relationem, proprietatem, & personalem proprietatem; dici enim notionem, quatenus fit ratio cognoscendi patrem, ut ab aliis distinctum personis; Relationem quatenus pater referatur ad Filium; proprietatem, quatenus uni tantum conveniat personae; & personalem proprietatem quatenus constituat personam inesse personae. Porro doceat esse *actus notionales*, qui in *Concreto* sint, *generare & Spirare*, seu dicere & diligere, in *abstracto* *generatio & Spiratio*. Notetur hic dicere in divinitatis sinu esse actum generationis; diligere autem esse actum unitivum seu spirationis; Inde Filius a Patre est & Spiritus Sanctus a Patre & Filio. Atque ita hos actus esse notionales, qui dicant distinctionem plurium; qui actus distinguantur ab *Essentialibus*, qui sunt unius *Essentiae* omnium personarum. Quid autem lucri sit in claritate mysterii explicandi per Scholasticas has distinctiones, oppido patebit, si (1) illis opponamus simplicem de tribus in divinitate personis doctrinam, quae inter se distinguantur, ut Pater, a quo Filius; ut Filius, qui fit a patre; ut Spiritus, qui ab utroque

troque ineffabili modo spiretur. (2) Si attendamus innascibilitatis notionem, etiam Spiritui S. posse competere; aut fin patri soli competat, ut principio Filii, non competere eidem ita, ut simul principio Spiritus Sancti; aut fin & hujus respectu competat, debere eam completi & negationem spirationis passivae, uti neget generationem passivam, qui tamen respectus in termino ipso non continetur, nisi explicatione demum Doctoris introducatur. Imo deberet ejusmodi fieri terminus, qui, ut innascibilitas dicit negationem generationis, ita dicat negationem Spirationis passivae in Patre & Filio, quae posset dici *inspirabilitas*. Et videtur dicendum esse, negationem originis non esse proprie notionem, & relationes personales in ordine subsistendi, omne illud momentum quod facit ad discrimen personarum credendum, absque illis notionibus exprimere. Caeterum distinctiones, quibus profunditatis mysterii, revelationi tacitas, humana ratio rimatur, non afferunt lucem, sed tricas & tenebras, quod saepe fit Scholasticorum intricatis speculationibus. Interea ut mysteriis ipsis possunt rite accommodari, ita multam identidem tenent declarationem; ut spernendae sint calumniae *Pietistarum*, Atheismum potius quam Christianismum profitentium, qui negant in mysteriis terminos & formulas ecclesiae Symbolares esse usurpandas, cum illae rixas pariant, & de Essentia divina praeterea, quod sit infinita & bona, non esse movendas quaestiones.

Thef. XXV.

DEUM credendum esse unum sub oeconomia trium personarum, jam supra diximus. Mysterium
D 3 igitur

igitur Trinitatis non potest salva hominis salute a quoquam ignorari. Igitur & Fideles Veteris Testamenti illa doctrina fuerunt salvati, licet eam, qua fideles Novi Testamenti fruuntur, claritatem & declarationem non habuerint. Omnium enim temporum veritas est, non certis seculis alligata, quae proponitur dictis *Job. X, 23. qui non honorat Filium, non honorat Patrem.* Et notitia Filii ac Patris tam arcte connectitur, ut ignoratio alterius sit ignoratio utriusque *Matth. XI, 27.* & qui sine cognitione Christi fuerunt jam ante Christum exhibitum, dicuntur fuisse absque DEO *Eph. II, 12.* Servator igitur necessitatem medii illius doctrinalis, quae dicitur, ostensus *Marc. XVI, 16.* cupientes salvari ita instruendos esse docet *Matth. XXVIII, 19. Dccete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filii, & Spiritus S.* Conf. *Job. XVII, 3. Act. XV, 11.* Quandoquidem oeconomia salutis credenda est secundum ordinem sanctarum personarum, & non potest in animo nostro concipi Fides Filiationis, qua una constituimur haeredes aeternae vitae, nec potest nobis lumen salutis affulgere, nisi affulgente doctrina de amore Patris per meritum Filii in sanctificatione Spiritus consolantis. Qua oeconomia habemus *πατρικήαν* status filialis, sine cuius cognitione & certitudine impossibile est ullum hominem salvari; Contra *Photinianos, Arminianos & Syncretistas Veteres & novos*, qui non admodum multum interesse iudicant, qua fide salvati sint veteres, aut qua salvandi sint hodie, qui unum DEUM credunt, modo pietate morum commendentur. Quo pertinet pestilentissimum scriptum Auctoris anonymi *de indifferentismo religionum.* Si enim indifferentes sunt religiones, id est, si in unaquaque differentium potest obti-

obti-

obtinere salutem, nil attinet admodum de falsis prophetis & haereticorum seductione disputare, quas cautelas tamen ipse DEI Filius & Apostoli magnis argumentis urserunt. Cum doctrina haec tota revelato DEI verbo innitatur, & supra omnem rationem humanam sit erecta, nil demonstrandae ei apportari potest ex Philosophia *Platonis*, ut nuper dicitur inani fastu impletus Ictus alicubi tentavisse, nil ex *Philonis Judaei*, nil ex similibus e natura petitis; licet quoad hominem allegari, & pro illustratione quadam apud rudes usurpari possint, nil inquam pro demonstrando mysterio inde potest allegari. *Augustinus* aliique priscorum pro declaratione apud rudes adhibuerunt similia de Sole, ejusque radiis & Luce; de tribus animae facultatibus, intellectu voluntate & memoria; de arboris radice, trunco & ramis; ut perperam illa similia ab aliis impugnentur, *Mose Amyraldo in Diss. de Trinitate. &c.* Quae non in alium finem, quam illustramenti cujusdam sed insufficientis, & post revelationem demum, ad credibilitatem quandam a simplicibus hauriendam, proponenda sunt. Contra nimium conantes hic *Jesuitas*, *Opalenum de Officiis; Chemistas*, qui ex Hermeticis suis principiis sale pulphure & Mercurio, SS. Trinitatem demonstrare inani conatu annituntur. Scripta *Mercurii Trismegisti; Sybillarum* itidem, illustribus admodum de mysterio SS. Trinitatis referta radiis, commenta sunt Veterum Christianorum, quibus existimabant posse adminiculum fieri conversioni gentium; quo facto fallebantur, quandoquidem DEUS scriptis mendacibus in salutem animarum non utitur. Contra *Marsilium Ficinium*, & alios

os ejusmodi scriptorum suppositorum commentato-
res.

Thes. XXVI.

Invincibilibus autem ex scripturis argumentis My-
sterium hoc asseritur, tum, ut creditum est in Veteri,
tum ut declaratum in N. T. Nam pluralis אלהים cuius
singulare est אלהי uti ab Adon, Adonim & Adonai
cum est, quid aliud potest, quam multos significare, &
junctum verbo singulari, quid aliud indicat, quam in u-
na Essentia pluralitatem, uti *Gen. I. 1.* In initio creavit
אלהים, ubi commentatores Judaeorum asserunt, non
posse quenquam ita loqui, nisi DEUS ipse suo verbo
ita esset locutus, quae pluralitas disertissime ponitur
Gen. I, 26. Faciamus hominem ad imaginem nostram.
Cap. III, 22. Homo sicut unus ex nobis, & *Cap. IX. 7.*
Descendamus & confundamus sermonem illorum. Nec
ullus locus est, qui Elohim de una persona usurpet, nisi
cum de aliquo, qui DEI loco est, uti *Exod. IV. 16.* de
Mose, qui debeat Aaroni esse in Elohim; aut de Filio
Hominis in Thronum DEI suscepto *Pf. XLV, 7.* usur-
patur. Ita Filius DEI vocatur Elohim non in singulari
persona, sed in communi cum caeteris majestate con-
stitutus, uti Moses datur Aaroni in Elohim, ut in vi-
cem Dei, qui Elohim est futurus. Inde in trina repeti-
tione Essentialis nominis Jehovah, quod singulorum est
totum, ob simplicissimam & individuum essentiam, est
numerus distinctorum trium *Num. VI, 23. seqq.* & attri-
butum sanctitatis essentialis in Cantico Seraphinorum
ter repetitum, indicat Trinitatem caelesti doctrina, in
objecto adorationis ponendam. Inde cum Dominus
a Do-

a Domino dicitur ignem misisse *Gen. XIX, 24.* cum Dominus Domino loqui *Pf. CX. 1.* cum Dominus misererit propter Dominum *Os. I, 7. Dan. IX, 17.* nonne Oeconomia personarum sanctarum, ut credenda fidelibus proponitur? In hanc respicit agonizans jam fere, & benedictionis vota expediens Jacobus Patriarcha *Gen. XLIX, 15.* & Conf. *Pf. XXXIII. 6. Es. XLVIII, 16. Cap. LIII, 1. LXIII, 9. 10. Hagg. II. 6.* Uti autem declaratum est in N. T. mysterium hoc, illustrissima sunt loca in baptismo Christi, ad quos Arianos incredulos mittebant prisci fideles, ut palparent quasi trinitatem & in nostro *Matb. III, 16. Cap. XXVIII, 19.* quae explicantur 1. *Job. V. 7. 2. Cor. XIII. 13. Job. XIV. 16. Cap. XV. 26. Apoc. I. 4. 5.* Contra Photinianos & omnes Antitrinitarios veteres & novos.

Thef. XXVII.

Ad uberiolem supra dictorum explicationem sequentia possunt quaeri: (1) quaenam igitur fuerit disertata fides Patriarcharum & Fidelium V. T. quoad hoc mysterium? Resp. Tam disertam fuisse eorum fidem, quam necessaria fuit ad salutem eorum confessio, de Jehovah Patre, de Filio Jehovah, & de Spiritu utriusque Jehovah. Quae trium pluralitas nomine Elohim significabatur, uti essentia una infinita communis nomine Jehovah. Fuit igitur & disertata illorum fides circa oeconomiam trium, reparationem hominum ad salutem procurantium. Ita promissio gratiosa Patris de Semine mulieris contrituro caput Serpentis erat amplectenda, quae contritio divinae

E divinae

divinae & infinitae virtutis opus, sanguine & morte
femini benedicti obtinenda, spem salutis Spiritus S.
praeconio in Oraculis, typis, & sacrificiis hominibus
peccatoribus propinabat, asserebat, confirmabat.
Hanc Veterum fidem ex clariss. Mosis Prophetarum-
que scriptis post resurrectionem suam Servator di-
scipulis Emaunticis & caeteris deinde declaravit,
ostenditque, stultos fuisse & corde ad salutem in-
eptos, qui eam scientiam Filii DEI & Mesiae moritu-
ri pro peccatis hominum non habuerint *Luc. XXIV.*
Quaeri (2) potest, quae sit praerogativa claritatis in
fide mysterii hujus inter Novi Testamenti fideles ad
fidem Veterum comparatae? Resp. Praerogativam
claritatis N. T. habet (1) per exhibitum corpus
Mesiae seu ipsum Christum in carne comparentem
& patientem, cum V. T. habeat promissionem tan-
tum ejus figuram & umbram. (2) Explicatior igitur
est fides Patris & Filii in divinitate, per datum in
carnem Filium visumque eum & palpatum, *1. Job. I,*
v. 1. & seqq. (3) determinatus trium personarum nu-
merus in V. T. credebatur quidem, sed non enuncia-
batur, ut fit in N. T. Quae silentii causa non est tolera-
ta aut permissa mysterii ignorantia, sed est demanda-
tum operosius in DEO Israelis cognoscendo scruti-
nium, quod sub onere & umbra legali debebat te-
neri, donec ad plenam lucis cognitionem & gentes
in populum Israelis spirituales congregandae advo-
carentur. Inde crebro mysterium id tacitum pri-
cis, & novis seculis manifestatum praedicatur *Act.*
XIV, 16. c. XVII, 30. Rom. XVI, 25.

Tbes.

Thef. XXVIII.

Remonstrantium Doctor celebris *Phil. a Limborch* existimat, in traditione hujus mysterii ad aver-
tendas & elidendas acres Christianorum collisiones,
quibus invicem anathema dicatur, necessarium esse,
sola phrasi Scripturarum uti, & omittere voces, quas
humana excogitaverit industria. Aut enim phrasēs,
ita ratiocinatur, a Spiritu S. usurpatae sufficiunt ad
dogma hoc apte explicandum; aut Spiritus S. quod
sine blasphemia cogitari nequit, in praecipuis dogma-
tis, ut ab omnibus qui phrasēs hasce legunt creditur, ex-
positione defecit. At vero cum explicandum est do-
gma ad fidem salutis clare docendum, non tantum
phrasēs scripturarum est usurpanda, sed pariter do-
cendum est, quid Spiritus S. illa phrasi voluerit sub-
intellectum; quod non potest nisi aliis verbis termi-
nisque fieri. E. g. Cum Pater, Filius & Spiritus S. di-
cuntur tres esse, ita distincti, ut nec inter se, nec in or-
dine, nec in oeconomia salutis humanae debeant con-
fundi; jam non tantum dicendum est, esse alium &
alium, sed etiam explicandum est, terminis mysterio
revelato accommodatis, quod distingvantur ut indi-
vidua subsistentia, quos terminos adhibet ipse *Lim-
borchius*, vita, intelligentia, voluntate & potentia
praedita, quae est descriptio Personae, termini in
hoc mysterio declarando adeo necessarii, ut ad hae-
reticorum fraudes elidendas, ecclesia commodio-
rem jam ab antiquo usu non invenerit. Spiritus S.
in suo verbo fideles sua phrasi informat, ut & ipsi se
tentent in fide, & intellectus capta illustratione, edant

per alia verba sapientiae haustae documenta. Ut igitur phrasis Spiritus S. sufficiat ad tenendam mysterii fidem, tamen inservit pariter ad faciendum scrutinium, & captae intelligentiae confessionem aliis verbis edendam. Perperam igitur haec opponuntur a *Limborchio*, quae haud crediderunt opposita sibi fuisse *Aquila* & *Priscilla* in danda exegesi perceptae Apollini doctrinae salutaris *Act. XVIII, 26.* & hanc methodum semper tenuit Apostolica Ecclesia, praesertim in convictione haereticorum, ut aliis verbis expresserit, quae Spiritus S. sensa sui verbi volebat intellecta. Contra *Remonstrantes* & *Syncretizantes Pietistas* & *Chilistas*, Arnoldum praeprimis in abominabili scripto, quod vocat *Kirchen und Kezer = Historie* meretur enim vocari *Arnolds Lügen = Geschichte / und Kezer = Gedichte.*

Thes. XXIX.

Opponunt *Remonstrantes* de Filio DEI, quod ex illa denominatione non protinus possit probari ejus aeternitas & consubstantialitas cum Patre; cum illa appellatio & respectu creationis, per quam a DEO, ut primae originis suae causa, esse suum creaturae acceperint, creaturis conveniat; ut Adam vocetur Filius DEI *Luc. III, 31.* & respectu excellentiae alicujus, quae Deum referat, ut Magistratus & principes dicantur *Pf. LXXXII, 6.* & tandem per gratiosum beneficium & adoptionem creaturis tribuatur *Es. XI, 1. Job. I, 12.* Dicitur quidem Christum excellentiori ac singulari modo Filium Dei, ut dicatur unigenitus *Job. III, 16.* & proprius *Rom. VIII, 32.* & Pater passim singulari ratione vocetur

tur

tur Pater Christi; tamen si sola illa appellatio attendatur non posse inde fieri irrefragabile pro aeterna Deitate Filii argumentum, quoniam certum sit Domino nostro Jesu Christo, respectu humanae naturae, ob gratiosam divinae majestatis communicationem, Filii Dei appellationem in scripturis saepe esse attributam, & quidem (1) quatenus a Spiritu Sancto sit conceptus *Luc. I, 35.* (2) ratione muneris sui mediatorii *Pf. II, 7.* unde Judaeis promiscue nomina Messiae & Filii Dei sint usurpata, collatis locis *Luc. XXII, 66. 70. Job. X. 35. 36.* (3) respectu resurrectionis ex mortuis *Act. XIII, 33. seqq. Rom. I, 4.* ubi dicatur potenter definitus Filius Dei per resurrectionem ex mortuis, (4) quoniam resuscitatus & ad dextram Patris evectus, constitutus sit haeres omnium bonorum coelestium *Hebr. I, 4.* Esse autem alia loca scripturarum, quae asserant ineffabilem & aeternam Filii, antequam ex Maria homo nasceretur, generationem, *Job. I, 1. seqq. Cap. VIII. 58.* At vero Christus non posset vere vocari Filius Dei, nisi esset per aeternam generationem, qua opponitur Filiis ex gratia adoptionis, quae adeo sola generatio illum importat characterem, non autem facta communicatio Majestatis Filio Mariae. Nam communicatio majestatis non facit filiationem, nisi sit per generationem, alias & Spiritus S. posset Filius Dei dici, qui habet majestatem eandem cum Patre & Filio per spirationem passivam. Nec Mariae filius usquam intelligitur esse Filius Dei, nisi quod genitus est a Patre ab aeterno. An aliud velint loca a Doctore Arminiano allegata jam videbimus; (1) Dicit vult Mariae filium Dei Filium, quoniam sit conceptus a Spiritu S. *Luc. I, 35.* Allocutio Angeli haec est: Spiritus S. superveniet in te, & virtus altissimi inumbraabit te, propterea & quod ex te nascetur sanctum, vocabitur

cabitur Filius Dei. Certe, quod dicitur fuisse in conceptione, id dicendum est fuisse in partu, uti recte hic censet *Casianus*. Spiritus S. non dicitur operatus esse, ut ab illa operatione dicatur Filius Dei; sed virtus Altissimi qui est ipse Dei Filius, & illud Sanctum in conceptu adaptans sibi, cooperante Spiritu S. in sanguinis Virginalis sanctificatione, carnem, Filius verus aeternus Dei in nativitate comparuit, qui erat in conceptione. Non ergo vocatur Filius Dei, quod conceptus est a Spiritu Sancto. Nec (2) ratione mediatorii muneris dicitur Filius Dei. Filius quidem Dei est mediator, & a revelatione mysterii humanae redemptionis nunc disertissime creditur Filius Dei esse Mediator; At ab officio Mediatoris non vocatur Filius Dei, quae ratio denominationis locis allegatis non docetur. *Pf. II*, aeterna traditur generatio Filii per τὸ Σήμερον aeternitatis, & ita majestas Regis Sionitici docetur, omnibus gentibus adoranda; nil quicquam dicitur per officium mediatoris Christum dici Filium Dei, qui Mediator est, ideo, quod est aeternus Patris filius. Nec aliud habet collatio ex *Luc. XXII. 66. 70. Job. X. 35. Ita Act. XIII, 32. Rom. I, 4*. A resurrectione Christi docetur complementum promissionum Patribus factarum, & a potentia resurrectionis traditur declaratio aeternae generationis, non dicitur propter resurrectionem dici Filium Dei; quemadmodum & *Hebr. I, 4*. ab Haereditate coelorum non est Denominatio filiationis, quae & in adoptatos filios pervenit; sed haereditas Christo tribuitur, ut naturaliter ipsi competens per jus aeternae a Patre generationis. Summa est, Christum esse filium Dei naturalem, nullo alio respectu, quam qui est a relatione propria Patris gignentis, quod autem ut homo est, & mariae filius dicitur filius Dei, est a gratia unionis personalis, per quam uti revera est filius Dei naturalis, ita participat majestatem divinam, & regiam sionis & haereditatem coelorum. Adeo abludit a vero Arminiana objectio & dissertatio.

PHI-

PHILIPPVS LVDOVICVS
HANNEKENIVS, D.

Praestantissimo Auditori suo & Respondenti

CL. DNO.

IUSTO HENRICO LANG-
SCHMIDIO,

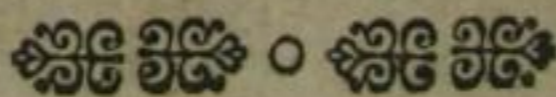
Studiorum solidorum uberrimos proventus in
Domino precatur.

ITa vero plurimum Reverendo DNO. Pa-
renti Tuo, Theologo & Pastori Lubecen-
sium Jacobeo optime merito, omnibusque
pariter Patronis ac Fautoribus Academi-
cam vitam tuam approbas, ductumque rectis-
simum Excellentissimi Matheseos Professoris
DN. KLAUSINGII reapse exhibes; quando
post feliciter expeditas Philosophiae operas,
Theologiae impensam diligentiam illustrissi-
mo argumento ostendis. De DEO enim Trin-
uno disputare, est agere de salutis humanae
summo Articulo, de quo nunquam recte agi-
tur citra accuratam oeconomiae intra SS. Tri-
nitatis

nitatis personas explicationem. Suscepisti adeo
in defendenda orthodoxa sententia stupendi
mysterii declarationem, quam dum in Audi-
torio solenni & variam eruditionem profiten-
ti, animo forti constantique fide suscipis, omni-
bus auscultantibus, & pietatem patefacis &
eruditionem, quae & Patria & Parentes & ami-
ci Tibi gratulentur, dignumque Te Acade-
miae VVittebergensis Civem & ad verae sa-
pientiae adita contendentem Commilitonem
depraedicent. Di laudandus est DEVS in his
gratiae suae Tibi paterne concessis adminicu-
lis, quibus Genitoris Tui optimi & exprimis
vestigia & gloriam nominis feliciter conti-
nuabis. Sic ominor, & de exantlato hoc spe-
cimine Theologicae eruditionis toto animo
gratulor. Salveat a me venerabilis vestra fa-
milia: cum redux in Patriam salvos offenderis
Parentes cognatosque, singulos officiosissi-
ma a me salute imperti. Dabam e Museo

VVitteb. M DCC IV. pro Prid.

Id. Febr.

111

Col. Diss. A 175, univ. 7